

Отже, через професійно орієнтоване навчання студентів (із залученням їх до практичної діяльності та науково-дослідної роботи) і формування професійних ціннісних орієнтирів можливе забезпечення в подальшому розвитку та вдосконалення професійних умінь.

Список використаних джерел

1. *Зимняя И. А.* Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
2. *Словник іншомовних слів* / [уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапуца]. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с.
3. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпнь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
4. *Шишов С. Е.* Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – С. 316.
5. *Овчарук О.* Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Директор школи. Україна. – 2005. – № 3-4. – С. 9.
6. *Адольф В. А.* Профессиональная компетентность современного учителя : монография / В. А. Адольф ; Красноярский гос. университет. – Красноярск : КрГУ, 1998. – С. 118.
7. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики.* – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.
8. *Шмерко О. П.* Зміст і структура професійної компетентності студентів коледжів торгово-економічного профілю / О. П. Шмерко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Психологічні науки. – 2012. – № 3. – С. 18-26.
9. *Режим доступу* : www.osvita.ua.

УДК 364.43

Т.М. Волковницька, аспірант

Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ

У статті розглядаються соціально-педагогічні умови у вищому навчальному закладі, які сприяють професійному становленню майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі.

Ключові слова: професійна компетентність, професіоналізм, соціальна робота.

В статье рассматриваются социально-педагогические условия в высшем учебном заведении, которые способствуют профессиональному становлению будущих социальных работников во внеаудиторной работе.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессионализм, социальная работа.

Social and pedagogical conditions at higher education institution that facilitate professional formation of future social workers in extra-curricular activity are discussed in the article.

Key words: professional competence, professionalism, social work.

Постановка проблеми. Соціальна робота одна з молодих професій в Україні і знаходиться на етапі становлення. Швидкі темпи розвитку сучасного суспільства, науки і техніки, перехід української вищої школи на навчання за Болонською системою освіти вимагають нових підходів до підготовки фахівців соціальної сфери. Сучасний соціальний працівник має досконало володіти цілим арсеналом необхідних умінь, знань та навичок. Зменшення кількості аудиторних годин на користь самостійної підготовки у вищих навчальних закладах призводить до того, що все більшого значення щодо професійного становлення майбутніх фахівців соціальної сфери набуває позааудиторна робота зі студентами. Тому ця тема є **актуальною**.

Питанням професійної компетентності фахівців соціальної роботи займаються такі науковці, як О.Г. Карпенко [1], М.П. Лукашевич [3], Т.В. Семигіна [3], А.Й. Капська,

питанням оптимізації підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери займається С.В. Толстоухова [5].

Мета статті: аналіз умов формування професійних компетенцій соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу.

Теоретичний аналіз проблеми. Діяльність соціального працівника – це створення атмосфери довіри між людьми. Високий суспільний імідж соціального працівника складається з органічного сполучення особистісних якостей, широкої освіченості, всебічної підготовленості, ерудиції, глибоких знань у різних напрямках соціальної роботи. Такий статус забезпечується прийнятими стандартами, закладеними в професіограмах, кваліфікаційних характеристиках соціального працівника [1, с. 95].

Іншими важливими компонентами діяльності є компетентність і професіоналізм. Соціальний працівник, який не одержав спеціальних і наукових знань щодо роботи з певною категорією населення, не може приступати до практичної діяльності, тому що некомпетентний фахівець навряд чи може надати ефективну професійну допомогу. Однак навіть за наявності необхідних знань фахівець повинен удосконалювати свої практичні навички, тому що об'єкт, на який спрямовані його дії, постійно змінюється. Тільки в такому випадку можна розраховувати на висококваліфіковану допомогу [1, с. 98]. Практика актуалізує механізми соціального порівняння та рефлексії і тим самим створює умови для виявлення й адекватного розуміння своєї індивідуальності майбутніми спеціалістами, а за умови ефективного педагогічного впливу – усвідомленого й цілеспрямованого використання в побудові індивідуальної освітньої та професійної траєкторії розвитку особистості [2, с. 95].

Державний галузевий стандарт підготовки фахівців соціальної сфери у вищих навчальних закладах містить загальні вимоги до якості підготовки фахівців у галузі соціальної роботи:

- знайомство з основними складовими навчання в галузі гуманітарних і соціально-економічних наук, здатність аналізувати соціально-значущі проблеми і процеси, уміння використовувати методики цих наук у різних видах соціальної діяльності;
- правові й етичні знання з питань “людина–людина”, суспільство, навколишнє середовище, уміння враховувати їх при розробленні соціальних і екологічних проєктів;
- розвиток цілісного уявлення про процеси та явища, які відбуваються в неживій і живій природі, розуміння можливостей сучасних наукових методів та володіння ними на рівні, необхідному для вирішення завдань, що мають природно-науковий зміст і проявляються під час виконання професійних функцій;
- здатність продовжити навчання і вести професійну діяльність у різному середовищі (вимога розрахована на реалізацію в повному обсязі через 10 років);
- наявність наукового уявлення про здоровий спосіб життя, оволодіння уміннями і навичками фізичного самовдосконалення;
- оволодіння культурою мислення, знання його загальних законів, здатність у письмовому й усному мовленні правильно оформити його результати;
- уміння на науковій основі організувати свою працю, оволодіння комп'ютерними методами збору інформації, її збереження й оброблення, застосування у сфері професійної діяльності;
- розуміння сутності і соціальної значущості своєї майбутньої професії, основні складові навчальних дисциплін, що визначають конкретну галузь його діяльності, бачення їхнього взаємозв'язку в цілісній системі знань;
- здатність знаходити нестандартні рішення типових завдань або уміння вирішувати нестандартні завдання;

– здатність до проектної діяльності у професійній сфері, знання принципів системного аналізу, вміння будувати й використовувати моделі для опису та прогнозування різних явищ, здійснювати їхній якісний і кількісний аналіз;

– здатність поставити мету і сформулювати зв'язок з реалізацією професійних функцій, вміння використовувати для їхнього вирішення методики сучасних наук [1, с. 100];

– готовність до кооперації з колегами по роботі в колективі, знайомство з методами управління, вміння організовувати роботу виконавців, знаходити і приймати управлінські рішення в умовах жорстких вимог, знання основ педагогічної діяльності;

– психологічна готовність до зміни виду і характеру своєї професійної діяльності.

Цей стандарт окреслює коло професійних умінь і навичок фахівців соціальної сфери. Серед науковців набуває популярності термін “професійні компетенції”, що є аналогом професійних знань, умінь та навичок, а також особистих якостей, необхідних для професійної діяльності. Спираючись на вищесказане, можна виділити блок вимог до фахівця, куди входять: професійні знання, професійний етикет, професійна інтуїція, професійний інтерес.

Професійні знання є визначальними в діяльності соціального працівника, тому що від них залежить якість роботи. Професійний етикет визначає культуру взаємин клієнта і соціального працівника і від нього багато в чому залежить результат діяльності останнього. Професійна інтуїція допомагає вирішити проблеми, що виходять за межі наукових прогнозів і застосовуваних методів. Інтерес до діяльності приводить до професійного росту й удосконалення діяльності працівників соціальної сфери. Наявність зазначених вимог є необхідними й обов'язковими у діяльності фахівця. Відсутність одного з компонентів призводить до зниження рівня професійної діяльності [1, с. 101].

Підготовка студентів спеціальності соціальна робота під час аудиторних занять у вищих навчальних закладах забезпечує майбутніх фахівців професійними знаннями, знайомить з елементами професійного етикету, з професійними вимогами. Перехід до Болонської системи освіти, за якої кількість аудиторних занять значно зменшується і збільшується час на самостійне опрацювання навчального матеріалу, призводить до скорочення елементів виховного впливу під час аудиторних занять. Викладачі намагаються якомога більше дати теоретичного матеріалу під час аудиторних занять. Залишається відкритим питання формування професійних якостей, навичок і здібностей у майбутніх фахівців соціальної роботи. Його цілком можливо б було вирішити за рахунок практики студентів у системі соціального захисту населення, яка передбачена навчальними планами. З досвіду підготовки студентів спеціальності «соціальна робота» Чернігівського державного технологічного університету можна зазначити, що кількість годин, відведена на практику, не дає можливості повноцінно спробувати себе в роботі з різними категоріями клієнтів, адже більшість часу студенти відводять на написання щоденника й ознайомлення з особливостями роботи бази практики. Тому необхідні нові підходи до питання соціально-педагогічних умов професійного становлення соціальних працівників.

Ми хочемо запропонувати такі соціально-педагогічні умови, як діяльність студентів під керівництвом і контролем (або за підтримки) викладачів, що здійснюється позааудиторно зі студентами. До неї ми можемо віднести роботу кураторів груп, діяльність волонтерських об'єднань, роботу в органах студентського самоврядування, заходи виховного впливу на факультеті, участь студентів у місцевих, регіональних всеукраїнських проектах (конкурсах) соціального спрямування, співпраця з державними та недержавними установами й організаціями, які надають соціальні послуги.

О.Г. Карпенко виділяє такі базові характеристики соціальних працівників незалежно від їхнього профілю і спеціалізації:

– здатність забезпечити адекватне посередництво між особистістю, мікросоціумом, з одного боку, і суспільством, різними державними і суспільними структурами, з другого, виконувати роль посередника між особистістю і соціумом, дітьми і дорослими, родиною і суспільством;

– уміння впливати на спілкування, відносини між людьми, на ситуацію в мікросоціумі, спонукати клієнта до бажаної діяльності, яка корисна для особистості і суспільства;

– уміння працювати в умовах неформального спілкування, залишаючись у позиції неформального лідера, помічника, що сприяє прояву ініціативи, активної, суб'єктивної позиції клієнта;

– уміння будувати взаємини на основі діалогу, володіючи такими якостями, як комунікабельність і екстравертність [1, с. 102].

Всі перераховані уміння можливо набути під час роботи волонтером у різних державних та недержавних установах і організаціях, які надають соціальні послуги. Прикладом є досвід роботи студентських соціальних служб при вищих навчальних закладах міста Чернігова (Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка, Чернігівський державний технологічний університет та Чернігівський інститут економіки і управління). Зазначені волонтерські об'єднання створені за ініціативи та під патронатом Чернігівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. В кожному навчальному закладі Службою керують викладачі кафедр соціальної роботи чи соціальної педагогіки. Фахівці Чернігівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щороку проводять школу волонтерів для тих, хто тільки починає свою діяльність у студентській соціальній службі, після чого залучають студентів до практичної діяльності. Студенти розробляють та проводять різні заходи з профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, готують лекції з елементами тренінгу для учнів шкіл на цю тематику, допомагають спеціалістам центру в організації та проведенні культурно-масових заходів і т. ін. Така практика значно збільшує шанси фахівця на ринку праці, підвищує його професійний рівень.

Початок професійного навчання ставить студента в ситуацію соціального завдання, але соціальна діяльність, у яку він включається, – освітня. Уведення в освітній простір практики в реальних умовах професійної дійсності додає ще одне соціальне завдання – навчально-професійне. Якщо таке введення відбувається вже на початку професійного навчання, носить масштабний і системний характер, супроводжується ускладненням ситуації та збільшенням самостійності суб'єкта діяльності, то професійна соціалізація йде спочатку паралельно з освітньою, а пізніше підпорядковує останню, що забезпечує зміну академічної готовності до професійної діяльності на власне професійну готовність, забезпечує професійну адаптацію ще до початку самостійної професійної діяльності [2, с. 94].

Повертаючись до питання професійного становлення та професійних вимог до фахівця соціальної сфери, варто зазначити, що соціальний працівник повинен бути гуманістом, володіти організаторськими здібностями, мати високу загальну культуру, почуття такту, гумору, вміння аналізувати соціальні явища, соціальні та політичні процеси в країні, бачити своє місце і роль у суспільстві, мати чіткі ідеологічні моральні установки [1, с. 103].

Можна навести приклади з досвіду Чернігівського державного технологічного університету: активна участь в органах студентського самоврядування (рада студентів факультету соціальної роботи, об'єднання старост факультету), в організації та проведенні різних тематичних конкурсних культурно-розважальних заходів (конкурс соціальної реклами, благодійні виставки, дебатні турніри з проблем соціальної роботи, конкурси

постерів «соціальна робота очима студентів» і т. ін.), культурне дозвілля (тематичні кураторські години із залученням фахівців соціальної сфери, екскурсії стародавніми пам'ятками культури України, перегляд вистав театрів і т. ін.) виховує лідерські якості у студентів, допомагає стати більш впевненими в собі, мобільними, швидко реагувати на поставлені завдання, відчутти себе частиною колективу, вміти швидко приймати рішення, бути патріотом своєї країни, навчального закладу та професії.

Висновки. Майбутні фахівці соціальної роботи повинні досконало володіти знаннями, уміннями та навичками, мати певний набір життєвих цінностей та принципів, вміти швидко реагувати на нестандартні ситуації, приймати рішення, бути гнучкими і мобільними. В умовах аудиторних занять студенти не можуть отримати практичного досвіду, набути необхідних практичних навиків. Позааудиторна робота є одним із методів підготовки майбутніх соціальних працівників. Організація позааудиторної роботи на належному рівні значно сприятиме професійному становленню фахівців із соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Карпенко О. Г. Вступ до спеціальності «Соціальна робота»: [навчально-методичний посібник] / О. Г. Карпенко. – К.: Слово, 2011. – 248 с.
2. Ларіонова Н. Б. Практика як фактор оптимізації професійного становлення соціальних педагогів / Н. Б. Ларіонова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 4. – С. 93-96.
3. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика): [підручник] / М. П. Лукашевич, Т. В. Семігіна. – К.: Каравела, 2009. – 368 с.
4. Сила Т. І. Професійна інтеракція в соціальній роботі: соціально-психологічні особливості взаємодії соціального працівника і клієнта: [монографія] / Т. І. Сила. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2010. – 241 с.
5. Толстоухова С. В. Перспективи вдосконалення змісту підготовки фахівців із соціальної роботи / С. В. Толстоухова // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. – 2010. – № 1/2. – С. 91-98.

УДК 37.015.31:17.022.1

М.Є. Лещенко, викладач

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ (Україна, друга половина ХХ століття)

У статті розглядаються загальні засади морального виховання в Україні другої половини ХХ століття. Визначається, що процес морального виховання керувався офіційними документами уряду і був спрямований на виховання комуністичної моралі.

Ключові слова: моральне виховання, комплексний підхід, моральна вихованість, моральні цінності, моральні якості, комуністичне виховання.

В статье рассматриваются общие основы нравственного воспитания в Украине второй половины ХХ века. Показано, что процесс нравственного воспитания руководился официальными документами правительства и был направлен на воспитание коммунистической морали.

Ключевые слова: нравственное воспитание, комплексный подход, нравственная воспитанность, нравственные ценности, нравственные качества, коммунистическое воспитание.

The general principles of moral upbringing in Ukraine in the second half of the XXth century are studied in the article. It is defined that the process of moral education was guided by the official governmental documents and was oriented at the upbringing of communist morality.

Key words: moral education, integrated approach, moral behaviour, moral values, moral qualities, communist education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема морального виховання особистості набуває все більшої актуальності. Це зумовле-